

1. Прочитайте текст. Утворіть табличку, до якої в різні стовпчики выпишіть з тексту назви осіб за професією, у яких: а/ існують обидві форми /жін. + чол. роду, б/ існує єдина форма іменника чол. роду для називання чоловіка + жінки, в/ існує єдина форма іменника жін. роду для називання чоловіка + жінки. В останньому стовпчику таблички напишіть переклад на чеську мову усіх іменників. Матеріал проконтролюйте за офіційними кодифікованими та інтернетними джерелами.

У «Юрті Ворона» Івана Єфремова мені запам'ятався діалог старого робітника Фоміна з геологом Александровим.

«Фомін насупився, зітхнув і, щоб перевести розмову, запитав:

– Дружина ваша, вона теж геологом працює?

– Так, – усміхнувся Александров, – справжня геологиня!

– Як це ви сказали – геологиня? – перепитав Фомін.

– То я навчився називати від студентів. Мені подобається, і, здається, так правильніше.

– Чому правильніше?

– Та тому, що в царські часи в жінок не було професій, й усі спеціальності називали в чоловічому роді, для чоловіків. Для жінок залишалися найнепрестижніші, я вважаю, напівпрезирливі: курсистка, машиністка, медичка. І досі ми старими пережитками дихаємо, кажемо: лікар, геолог, інженер, агроном. Жінок-фахівців майже стільки ж, як і чоловіків, і виходить мовна нісенітниця: агроном пішла в поле, лікар зробила операцію. Або доводиться додавати: жінка-лікар, жінка-геолог. Наче спеціаліст другого сорту, чи що...»

Александров багато в чому має рацію. Але не треба забувати, що поміж іменниками – назвами професій, звань, посад – трапляються такі, у яких чоловічий рід начебто й не зумовлено статтю. Адже, коли говоримо «потрібен соціолог», усім зрозуміло, що йдеться не обов'язково про чоловіка. Ми давно звикли до такої граматичної умовності.

Важливо знати й особливості того типу мовлення, у якому це слово переважно вживають, – наукового та ділового функціональних стилів. Чим далі воно від цих сфер і ближче до побутової, тим імовірніша його, сказати б, жіноча відповідність, і навпаки.

У міру набуття чоловічих спеціальностей представницями прекрасної половини людства з'явилися: *бандуристка, організаторка, лікарка, доповідачка* та інші. Цей продуктивний процес триває. Слова *авторка, вчителька, аспірантка, журналістка, контролерка, лекторка, редакторка, дописувачка* та інші зафіксовано у словниках, вони цілком нормативні. От і треба ними користуватися, а не вдаватися у розповіді про жінок до лексем *журналіст, редактор, автор*, як справедливо Ви пишете, пані Ракіна. Бо такі конструкції суперечать морфолого-стилістичним нормам української мови. Вони є наслідком невмотивованого перенесення рис офіційно-ділового стилю (де підкреслено не стать людини, а її службове чи суспільне становище) на художнє, публіцистичне та розмовне мовлення.

Проте для низки слів, зокрема *академік, педагог, міністр, ректор, президент, кандидат, онколог, енергетик* та інших, немає і, мабуть, не буде жіночих відповідників через уже зазначену причину. А щодо чоловічої форми *касир, продавець, ліфтер* в офіційних, урочистих привітаннях жінкам на їхнє свято, то вона цілком прийнятна (і навіть законна) у такому випадку.

Дехто висловлює міркування, що, наприклад, слово *поет* (коли мовиться про жінок) треба застосовувати до майстрів слова, а *поетеса* – до пересічних митців. Погодитися з цим важко. Славетна поетеса античного світу Сапфо (VII—VI ст. до н. е.) не втрачала у славі через те, що греки звали її не *пойетес* (поет), а *пойетрія* (поетеса). Та й в українській мові слова *поетеса, поетка* означають «жінка, що пише вірші». А вимір її таланту виражається епітетами *геніальна, велика, видатна, відома, знана* та іншими. «Наші критики ставлять в одну лінію і поетів, і поетес, і літераторів, і літераторок; не знаю, як хто, а я не раз казала їм за це спасибі» (Леся Українка).

І ще. Ось ви заходите у школу, відчиняєте двері кабінету директора, а там за столом – жінка. І хоча є слова *директорша, директорка, директриса*, ви називаєте її словом чоловічого роду – *директор*, бо ті назви здаються вам грубими, образливими. Як і *редактриса, критикеса*. А утворіть жіночий рід професій *пілот, електрик, вівчар, водій*. Спробували? Отож-бо. Не все так просто.

2. Спробуйте утворити жіночий рід професій *пілот, електрик, вівчар, водій*. Спробуйте поповнити цей ряд аналогічними випадками.

Як вас тепер величати?

Із цією нашою співдружною незалежністю – безліч проблем. Наприклад, як нам тепер величати одне одного?

Колись було ясно: товариш. Хай він на сто років від тебе старший, все одно – товариш.

Я було попросив одного:

– Товаришу, дай прикурити.

Він і дав... Та так, що я ледве додому доплентався. Іще товаришем називається.

Тоді я подумав: пан. Кажуть же: панове депутати. І вчорашні партократи охоче відгукуються. Підходжу до дами в горжетці:

– Пані, скажіть, будь ласка...

А вона зміряла мене підведеними очиськами з ніг до голови, пхикнула й до вітрини одвернулася. Не пан я для неї, значить... Ну що ж, коли моє не влад... Буду казати: громадянин.

Оно в підворотні двоє стоять. Розливають не що-небудь. А коньяк. Я до них:

– Громадяни начальники...

Вони зраділи:

– О, кореш. Теж сидів? А за що? Скільки накрутили?

Тьфу ти, і тут промашка. Може, про добродія згадати?... Згадав, коли у тролейбусі їхав. Вирішив перевірити. Кажу одному в капелюсі:

– Добродію, закомпустуйте квиток.

Він чогось розсердився:

– А може, я зовсім не добродій?

Тоді я теж розсердився:

– Ну, тоді ви злодій, кажу.

Мене, звичайно, побили. І не вступилися ні пани, ні товариші. Одна тільки повнолиця, розмальована, як писанка, пожаліла, носову хусточку дала. Я розчулився:

– Спасибі, жінчина.

А вона кокетливо:

– А може, я девушка...

Чорт зна що... Пішов я в неділю на базар послухати, як народ говорить. А там одне одного найчастіше величають або «дамочкою», або «дядьком».

Та й питаю в одного:

– Дядечко, почім сало?

– По сто тридцять, небоже.

Не полінувався, у словник зазирнув: «небіж» означає – племінник. Гарне слово. Треба запам'ятати.

Приходжу в понеділок до себе в майстерню. Сидять мої хлопці, мене чекають.

– Привіт, небіжчики. Ану вставайте.

Ще так шпарко мої хлопці ніколи не схоплювалися. А Петро навіть заїкатися почав.

– Т-т-а... т-т-и... що? Знущаєшся? Чи після неділі похмелитися забув?

Сам ти небіжчик ходячий!

Тепер я до всіх кажу тільки: «ей» або «агов».

(О.Олійник, В.Шинкарук. Культура мовлення)

Лексико-фразеологічні коментарі до тексту:

відгукуватися – ozyvat se

доплентатися – doušourat se, dovléci se, doplahočit se
зміряти поглядом (очима) – změřit si někoho pohledem
партократ – stranický byrokrat
горжетка – kožešinové boa
заїкатися – zakoktávat se
знущатися – vysmívat se komu, ponižovat koho
зрадіти – zaradovat se
капелюх – klobouk
квиток – lístek, jízdenka
майстерня – dílna
сидіти (у в'язниці) – sedět (ve vězení)
накрутити жарг. – parařit (někomu roky ve vězení)
кореш жарг. – kámo
моє не влад – to, co jsem řekl, není k věci
небіж – synovec + synek, chlapec (při oslovení mladšího)
небіжчик – nebožtík
носова хусточка – kapesník
очиська – očiska
розмальована як писанка – zmalovaná jako šašek???

пхикнути – (uraženě) frknout, prsknout
розчулитися – dojmout se, být dojat
схопитися – zvednout se, vyskočit
чекати – čekat, očekávat
шпарко – rychle, prudce
похмелитися – zapít kocovinu

Запитання і завдання до тексту:

1. Що позначає вираз *дати прикурити* в прямому і переносному значенні? Знайдіть еквіваленти цих виразів у чеській мові.
2. Яке значення має слово *пан* в українській та чеській мовах? Що мав на увазі герой оповідання, коли подумав: *Не пан я для неї, значить...*
3. Що позначають українські іменники *добродій* і *зłodій*? Вони утворені за однією словотвірною моделлю, але чи є вони антонімами?
4. Чим в українському мовленнєвому етикеті відрізняються суржикові форми звертання «женичина» і «девушка»? Знайдіть ці слова у книзі «Антисуржик. Вчимося ввічливо поводитись і правильно говорити». Яку форму ці звертання мали б мати в літературній мові?
5. Що означає вираз «небіжчик ходячий» і чому Петро на такі слова образився?